

Αγγελική Ροδά

A.

Βαγγέλης Φίλος: Ήταν εκεί η θάλασσα

Η ποίηση που διασπά και ανασυνθέτει τον μύθο

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για λόγους μεθόδου ανάλυσης, ονομάζω, εδώ, αποσπάσματα, τα τμήματα του κειμένου του έργου που χωρίζονται από τα τυπογραφικά διάκενα και τα αριθμώ, με τη σειρά που είναι γραμμένα, με αριθμούς από το 1 έως το 15.

Αντιπαρέρχομαι, προς το παρόν, το ερώτημα που αφορά το λογοτεχνικό είδος στο οποίο εντάσσεται το έργο. Αυτό το κάνω για δυο λόγους: Πρώτον γιατί η απάντηση στο ερώτημα έχει δευτερεύουσα σημασία και δεύτερο γιατί το ίδιο το ερώτημα είναι, κατ' αρχή, αποπροσανατολιστικό.

Είναι φανερό ότι ο συγγραφέας δεν ζητάει από τον αναγνώστη, να αποκρυπτογραφήσει και στη συνέχεια να κατανοήσει μια ιστορία. Αντίθετα τον προτρέπει, μέσα από πολλαπλά ερεθίσματα, που συνοδεύονται από τα ανάλογα κενά-σιωπές να δημιουργήσει τη δική του ιστορία ή καλύτερα να την ανακαλύψει μέσα του. Φυσικά, μπορεί αυτή η νέα ιστορία να αποτελείται από ασύνδετα αποσπάσματα συναισθημάτων και στοχασμών-δεν είναι αυτό το κύριο. Ο καθείς, ανάλογα με την ιδιαιτερότητα και τον πλούτο του δικού του συναισθηματικού και γενικότερα ψυχικού κόσμου μπορεί να φτάσει ως το τέλος του ταξιδιού, από παράλληλους δρόμους. Μπορεί και να μη φτάσει. Η αξία των αυτόνομων, ενδιάμεσων συγκινήσεων είναι μεγάλη. Μπορεί αργότερα, με νέα εφόδια που θα του δώσει η ζωή να συνεχίσει. Το παρόν λογοτεχνικό έργο προσφέρεται για διαχρονικές αναγνώσεις.

Ο συγγραφέας προκειμένου να υπηρετήσει την παραπάνω βασική λειτουργία του έργου δομεί το μύθο του με αφαιρετική λογική. Με μια σπονδύλωση, εύκαμπτη, συνεχώς μεταβαλλόμενη. Μοιάζει από κάθε σπόνδυλο να αναφύονται φυγόκεντροι μύθοι, απείθαρχοι, που όμως συναντιούνται, ξανά, στην αέναη κίνηση. Υπάρχει μια αφήγηση, η οποία συνεχώς οδηγεί στη διάλυση της μυθολογικής εξέλιξης και ταυτόχρονα στην ανασύνθεσή της.

Με βάση τα παραπάνω θα επιχειρήσω μια σχηματική προσέγγιση της αφηγηματικής ανάπτυξης του έργου, τεκμηριώνοντας την άποψη ότι το έργο δεν αποτελείται από ασύνδετα αποσπάσματα, τα οποία τοποθετούνται ως έτυχε, αλλά διαθέτει μια ενιαία δομή η οποία είναι ρευστή από επιλογή του συγγραφέα.

Στα αποσπάσματα 1,2,3,6,8,13,14,15 (ας τα ονομάσουμε ενότητα Α), η αφήγηση αφορά ένα ταξίδι του ήρωα στο σχηματικό τώρα. Στα υπόλοιπα αποσπάσματα η αφήγηση αφορά το ταξίδι του ίδιου ήρωα στο κόσμο των αναμνήσεών του (ενότητα Β).

Αναλυτικότερα έχουμε την εξής μυθολογική ανέλιξη: Ο ήρωας είναι στη θάλασσα μπροστά σε ένα τέλος που ματαιώνεται (απόσπασμα 1). Παρακινούμενος από τη μητέρα, γυρίζει στο γενέθλιο τόπο, όπου τα βρίσκει όλα αφανισμένα. (απόσπασμα 2). Μη βρίσκοντας, εκεί τη λύτρωση, φεύγει ξανά για να γυρέψει στο χρυσοπράσινο ελαιώνα την ανάπαυσή του (απόσπασμα 3). Εκεί, καταλαβαίνει πως η προτροπή για επιστροφή στο παρελθόν αφορά την επιστροφή στον κόσμο των αναμνήσεων. Έτσι γυρίζει πίσω, με τη φαντασία του, και συναντά το παιδί που παίζει στην κοιλάδα κι ύστερα, το νέο στη πόλη με τους καταρράκτες. Είναι μια συνάντηση όπου ο χρόνος καταργείται και το παρόν συνυπάρχει με το παρελθόν. Συνομιλεί μαζί τους. Είναι μια συνομιλία του ήρωα με τον εαυτό του (αποσπάσματα 4 και 5).

Συνεχίζοντας το ταξίδι του, βρίσκεται στο ποτάμι με τις ιτιές. Εκεί μια συμβολική παρουσία της νέας γενιάς (απόσπασμα 6) τον οδηγεί στις αναμνήσεις των νεανικών του κοινωνικών και πολιτικών αγώνων (απόσπασμα 7). Και καθώς οι αναμνήσεις τον φέρνουν ορμητικά πίσω, βρίσκεται, νύχτα, στο λόφο, απ' όπου αντικρίζει τη θάλασσα. Κάτω από τον ουρανό με τ' αστέρια νομίζει πως μπορεί να βρει το τέλος του. Όμως, η μητέρα τού λέει «όχι» και συνειδητοποιεί πως έχει ακόμα να ταξιδέψει (απόσπασμα 8). Έτσι γυρίζει, πίσω να βρει τους σκορπισμένους του εαυτούς στην πόλη με τη λίμνη (αποσπάσματα 9,10,11,12,13).

Καθώς η επιστροφή στον κόσμο των αναμνήσεων ολοκληρώνεται και φαίνεται να συμφιλιώνεται με το παρελθόν του αρχίζει να προβάλλει το μέλλον όχι ως τέλος αλλά ως μια ελπιδοφόρα νέα αρχή (απόσπασμα 14).

Έτσι επιστρέφει ξανά στη θάλασσα. Εκεί, νιώθει ότι η ύπαρξή του δεν είναι πια κατακερματισμένη. Είναι έτοιμος να ανοιχτεί στο πέλαγος και η μητέρα τον προτρέπει (απόσπασμα 15).

Ιδού, λοιπόν η «υπόθεση» του έργου: Η μοναχική αναζήτηση – πορεία του σύγχρονου ανθρώπου. Ο ήρωας έχοντας πίσω του ένα παρελθόν ανολοκλήρωτων ονείρων και σπαραγμών, πορεύεται ανιχνεύοντας ένα άλλο μέλλον που υπερβαίνει τα όρια της πραγματικότητας. Η ανίχνευση αυτή τον οδηγεί σε έναν δικό του κόσμο ονειρικό. Δεν πρόκειται για μια ουτοπία που φέρνει στο δρόμο του η τύχη, αλλά η επίπονη και βασανιστική επιλογή της λύτρωσης.

Με αυτή τη θεώρηση είναι λογικό όλα να συντελούνται με αστραπιαίες μετακινήσεις στο χρόνο και σε τόπους κυρίως συμβολικούς που χαρακτηρίζονται από την παρουσία της φύσης και των ανώνυμων, εκπροσώπων, θα έλεγα της κοινωνίας. Έχουμε λοιπόν μια παλλόμενη παρουσία, εν μέσω γενικευμένης απουσίας. Έναν αδιάκοπο ήχο που μοιάζει να είναι ο ήχος μιας κατανυκτικής σιωπής.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, διατυπώνω συμπερασματικά, ότι έχουμε, εδώ, μια αφήγηση η οποία εξελίσσεται στο δικό της εσωτερικό

χρόνο και τόπο. Η τοποθέτηση αυτή γίνεται για ένα και μόνο λόγο: Η συνειδητοποίηση εκ μέρους του αναγνώστη ότι έχει ενώπιον του ένα έργο με στιβαρή δομή, μπορεί να τον απελευθερώσει από τα στερεότυπα και την καχυποψία, ώστε να βυθιστεί στην ανάγνωσή του, αφήνοντας τα δικά του ερεθίσματα και τις συγκινήσεις να τον οδηγήσουν ελεύθερα, έστω κι αν χρειαστεί ενδιάμεσως να τον ξεστρατίσουν. Εδώ νομίζω ταιριάζει να πούμε ότι το ζητούμενο δεν είναι να κατανοήσει πλήρως το κείμενο του συγγραφέα αλλά να νιώσει την ατμόσφαιρα, τον προβληματισμό, τα ερωτήματα, να συγκινηθεί και να στοχαστεί αυτόνομα.

Όμως ο κατ' εξοχήν ποιητικός λόγος του κειμένου υπηρετεί την αφήγηση ή μήπως οι «στιχουργικές ριπές» ωθούν προς τη διάλυση την μυθολογική εξέλιξη; Ο κατακλυσμός συναισθημάτων, στοχασμών, εικόνων και ήχων, που δημιουργεί ο λόγος, πράγματι δρα αποσυνθετικά. Όμως, αυτή η αποσύνθεση έχει στόχο να στροβιλίσει τον αναγνώστη κάνοντάς τον να νιώθει συμμετοχος και πάσχων. Η ανασύνθεση στη πορεία του μύθου δεν θα μονοσήμαντη, αλλά, κάθε φορά θα συναρτάται με την ψυχική του έγερση.

Έχουμε, λοιπόν, ένα κείμενο όπου ο ποιητικός λόγος αντιμάχεται την αφήγηση, κυρίως όσο αφορά την ομαλότητα στην εξέλιξή της και ο αφηγηματικός λόγος αντιμάχεται την ποίηση κυρίως όσο αφορά την συμπύκνωσή της. Ταυτόχρονα αφήγηση και ποίηση συμπλέκονται πλουτίζοντας η πρώτη τη δεύτερη με τη μαγεία του μύθου και η δεύτερη την πρώτη με το ρυθμό εικόνων και ήχων με τα σύμβολα και το αίνιγμα.

B. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Ας παρακολουθήσουμε, τώρα, τη ροή του κειμένου επιχειρώντας τη παράθεση ορισμένων ερμηνευτικών εκδοχών.

Απόσπασμα 1:

Ο αφηγητής - ήρωας (Η), βρίσκεται στη θάλασσα, αναμένοντας κάποιο τέλος. Μοιάζει να είναι το τέλος του κόσμου, καθώς ο ήλιος «*μια ανάσα από την επιφάνεια του νερού*», φαίνεται πως θα αγγίξει τη θάλασσα και θα εκραγεί. Όμως αυτό το τέλος δεν φαίνεται να έχει τη ζοφερότητα του βιβλικού τέλους. «*...χιλιάδες κομμάτια θα πυρακτώσουν τα κύματα. Και πίδακες ολοπόφυροι θα στολίσουν τον ουρανό*», το στερέωμα θα ταραχτεί και «*η κραυγή του φόβου*» «*θα μείνει άλαλη*» μπροστά στην κοσμογονία μιας καταστροφής που ταυτόχρονα σκορπίζει μια απίθανη ομορφιά. Όμως ο συγγραφέας δεν αναφέρεται σε κάποιο κοσμικό τέλος. Υπαινίσσεται την έκρηξη που θα βάλει, με φαντασμαγορικό και ταυτόχρονα λυτρωτικό τρόπο, τέλος στη ψυχική περιπέτεια του ήρωα του. «*Είναι ώρα να παραδώσω τις ενοχές μου*» λέει, αναμένοντας τη γαλήνη της εσωτερικής συντριβής. Όμως δεν είναι η ώρα για κανένα τέλος. «*...ο ήλιος καρφώθηκε εκεί... μέχρι που ήρθε η νύχτα και τον πήρε*». Ο ήλιος και η θάλασσα, σύμβολα φωτός και ονείρου αρνούνται να οδηγηθούν σε μια σμίξη καταστροφής, αφήνοντας

τον ήρωα έκθετο στη συνέχιση μιας αναζήτησης ζωής. Μοιάζει ως θεϊκή παρέμβαση, η αποτροπή της έκρηξης, όμως, δεν είναι και η εξήγηση δίνεται στο τέλος του έργου. Εκεί, συνειδητοποιεί ο ήρωας ότι *«χιλιάδες εκρήξεις ματαίωσαν την μεγάλη έκρηξη»* και ότι *«το μεγάλο τέλος είναι η αρχή»*. Ως να πρόκειται για μια φοβερή σεισμική ενέργεια που εκτονώθηκε με χιλιάδες σεισμούς. Είναι οι σεισμοί που ταρακούνησαν έως τα όρια της κατάρρευσης την ύπαρξή του σ' όλη τη διαδρομή του βίου του.

Κάνω μια παρένθεση εδώ για να τονίσω ότι η νύχτα, το σύμβολο του σκότους έρχεται να δώσει τη λύση σβήνοντας τον ήλιο. Μοιάζει ως παράδοξο, όμως κι αυτό χρησιμοποιείται για να τονίσει την ενότητα των αντιθέτων στη ζωή. Όλο το σκηνικό που περιγράφεται ως εδώ, εισάγει τον αναγνώστη στην ατμόσφαιρα ενός επιβλητικού θαύματος που δημιουργούν τα στοιχεία της φύσης. Στην πραγματικότητα όμως, όλα δημιουργούνται με τη δύναμη του λόγου. Η εικόνα του ήλιου που στη δύση του δεν ακουμπάει τη θάλασσα, αλλά σβήνει με την έλευση της νύχτας, είναι μια πραγματική εικόνα που την παρατηρεί κανείς σε ανοιχτούς ωκεανούς.

Κι εκεί που μετέωρος πλέον ο ήρωας δεν ξέρει τι να κάνει, έρχεται η πεθαμένη, απ' ότι φαίνεται, μητέρα να τον καλέσει. Δείχνοντάς του την διψασμένη τριανταφυλλιά στην αυλόπορτα του δίνει το μήνυμα πως έχει πολλά ακόμα να διατρέξει. Εδώ, ένας άλλος τρόπος μεταφέρεται ακαριαία στο πλάνο, χωρίς να προσδιορίζεται. Όμως το σύμβολο της τριανταφυλλιάς στην αυλόπορτα είναι τόσο οικείο που παραπέμπει τον καθένα σε αγαπημένους τόπους, στο σπίτι που γεννήθηκε, ας πούμε. Η παρουσία της μητέρας την οποία θα τη συναντήσουμε δύο ακόμα φορές στο έργο, είναι καταλυτική στην πορεία του ήρωα. Έρχεται, εκεί, που τα αδιέξοδα είναι πλέον τρομακτικά, να τον στηρίξει, να τον οδηγήσει. Είναι η αιώνια μητέρα, όπως λέει σε κάποιο άλλο έργο του. Όμως, εδώ λέει μόνο μια λέξη και δείχνει, υπό μορφή χρησμού. Έτσι κι αλλιώς όλα είναι αμφίσημα σ' αυτό το έργο για να ταιριάξουν σ' ένα ψυχικό κόσμο που κατακλύζεται από χιλιάδες ερωτηματικά που συγκροτείται από άλλα τόσα άλυτα αινίγματα.

Απόσπασμα 2

Ο ήρωας γυρίζει στο γενέθλιο τόπο του. Αυτό μας μαρτυράει η φράση: *«Κι είδα την τριανταφυλλιά διψασμένη στην αυλόπορτα»*. Όμως ο τρόπος αυτός περιγράφεται ως ένα θεατρικό-κινηματογραφικό σκηνικό όπου όλα είναι παράξενα για να ταιριάξουν με την ερημία της ψυχής: *«...η πλατεία άδεια και τα παραθυρόφυλλα κλειστά...»*, όμως, τα πουλιά *«απανταχού παρουσία»*. Σ' όλο το έργο ο συγγραφέας και μέσα στις πιο μαύρες στιγμές, αφήνει αδιόρατες χαραμάδες ελπίδας.

«... η γερόντισσα ορθή, σαν ίσκιος στο κεφαλόσκαλο.

-Πού πήγαν; τη ρώτησα.

-Πέθαναν, μου είπε.

-Κι εσύ;

-Κι εγώ πέθανα!

-Θεέ μου! στέναξα.

Μου αποκρίθηκε ο άνεμος μ' ένα ψιθύρισμα παράξενο, έξω απ' τον τόπο.».

Βρίσκεται λοιπόν, ο ήρωας σ' ένα κόσμο νεκρών όπου η γερόντισσα εμφανίζεται φρουρός στο κεφαλόσκαλο, νεκρή κι αυτή, είτε βιολογικά, είτε ψυχικά. Η επιστροφή του στο τόπο της παιδικής του ηλικίας το φέρνει αντιμέτωπο με το καθολικό θάνατο, για αυτό αναγκάζεται να αναζητήσει άλλους τρόπους.

Απόσπασμα 3

Στο χρυσοπράσινο ελαιώνα νομίζει πως μπορεί να βρει τη γαλήνη του. Ο τόπος θα τον προφυλάξει από την ανάμνηση των σκληρών παιδικών του χρόνων, από την κοινωνία που τον σημάδεψε από την αίσθηση του χρέους απέναντί της.

«Εδώ, θα σε κοιτάξω κατάματα ουρανό. Δεν σου χρωστάω. Τη θύμηση πασκίζω να γαληνέψω. Με το φόβο να συμφιλιωθώ, με το φόβο. Όλους τους ξένους που κατοίκησαν το κορμί μου ν' αγαπήσω.»

Ενώπιον, του ουρανού ή του Θεού εξομολογείται ότι πασχίζει να αγαπήσει τον εαυτό του, να μην τον νιώθει ως ξένο που κατοίκησε το κορμί του. Την επιδίωξή του αυτή που είναι το κυρίαρχο ζητούμενο σ' όλη την περιπλάνηση του ήρωα, θα τη συναντήσουμε πραγματωμένη πια στο τέλος του έργου:

«Κι είδα τους ξένους μου να πλησιάζουν, από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Κι όσο με πλησιάζαν φαινόταν το χαμόγελό τους, σαν άσπρο τριαντάφυλλο. Και γινόταν ένα, κι ύστερα, ένα μ' εμένα.»

Εδώ λοιπόν, στο γαλήνιο τόπο της ελιάς, ο ήρωας πασκίζει να γαληνέψει τη θύμηση, ταξιδεύοντας στον κόσμο των αναμνήσεων.

Απόσπασμα 4

Γυρίζοντας, τώρα, μ' αυτόν τον τρόπο, πίσω, συναντάει τον εαυτό του, παιδί. Όμως το τοπίο έχει τα χαρακτηριστικά του τώρα: *«Κοίταξα γύρω μου. Το δάσος είχε επεκταθεί στο παλιό ξέφωτο, σημάδι πως οι άνθρωποι είχαν χαθεί από καιρό.»*. μοιάζει το παιδί να έχει ξεμείνει, εκεί, αμετάβλητο στο χρόνο που αφήνει τα σημάδια του καθοριστικά σ' όλο το περιβάλλον: *«...εκείνη η γωνία του σπιτιού ολόρθη στην επέλαση. Μόνο που την είχαν ζώσει οι κισσοί και τα κοτσύφια φώλιαζαν εκεί τώρα. Μαύρα κοτσύφια, με μύτες κεχριμπαρένιες. Όμορφα πουλιά, λυπημένα. Χορταριασμένη η αυλή και τσουκνίδες, πολλές τσουκνίδες στον περίβολο και βατράχια στη στέρνα, αιώνια βατράχια.»*

Στην περιπλάνηση του ήρωα, το παιδί εμφανίζεται όχι ως μια ξεθωριασμένη εικόνα ανάμνησης αλλά σαν μια ζωντανή πραγματικότητα που διεκδικεί να αφήσει τη σφραγίδα της στο τώρα. Έχει τη δύναμη με το ήχο του παιγνιδιού του να νικήσει τη μοναξιά, να διαλύσει τη σιωπή. Με το γέλιο του να ανοίξει πέρασμα στον ορίζοντα. Τώρα το παιδί δείχνει το δρόμο της φυγής προς το όνειρο. Είναι ένας δρόμος που μπορεί να το πορευτεί χωρίς να αφήσει ξεχασμένα τα κομμάτια της ύπαρξής του σε χρόνους και τρόπους περασμένους. Η δικαιολογία, πως δεν είχε θάλασσα, ξέρεi ότι δεν του έδωσε τις απαντήσεις για μια πορεία στην οποία βίαια αρνιόταν

πλευρές του εαυτού του. Αυτές τις απαντήσεις φαίνεται να τις δίνει η επιστροφή του στο άδολο παιδικό παρελθόν, όπου οι κάθε είδους σκοπιμότητες υποχωρούν, η λογική του ονείρου θριαμβεύει:

«-Τι να τον κάνουμε τον νερόμυλο στην ερημιά; ρώτησα. Με κοίταξε τρυφερά, παρηγορώντας με.

-Θα είναι όμορφος, μου είπε. Θα τον ονομάσουμε ονειρόμυλο!».

Γυρίζοντας πίσω ο ήρωας ανασυνθέτει τη ζωή του, αποκαθιστώντας τα χάσματα. Αυτή η αποκατάσταση είναι αναγκαία για μια εφόρμηση στο μέλλον.

Απόσπασμα 5

Όμως υπάρχει δρόμος μακρύς ακόμα. Αν τα παιδικά του χρόνια τα σημάδεψε η σκληρή πέτρα και η ανάγκη της φυγής, στα νεανικά του βρίσκουμε συντριβές και σπαραγμούς. Παρακολουθούμε, εδώ, το νέο που έμεινε, ως στοιχειωμένο παρελθόν στην πόλη με τους καταρράκτες. Στην πόλη που του επέβαλλαν μια απέραντη θητεία. Είναι η θητεία της παράγκας που μπάζει νερό και αέρα. Μοιάζει σαν μια θητεία εξορίας. Εδώ, η στρατιωτική θητεία που φαίνεται να υπαινίσσεται ο συγγραφέας είναι η αφορμή για να περιγραφεί η περίοδος ενός άλλου, ψυχικού εξοστρακισμού του ήρωα.

«Εκεί τον έστειλαν χωρίς να το θέλει και δεν μπορούσε να φύγει πριν έρθει η Άνοιξη, η άλλη Άνοιξη.».

Μες στην απέραντη το μοναξιά το υγρό στοιχείο – καταρράκτες, αφρισμένα νερά, ποτάμι – μοιάζει να συμβολίζει την ομορφιά που σε πεθαίνει για να σου δώσει μετά πάλι, την ελπίδα της ανάστασης.

« τη βλέπεις αυτή την πεδιάδα... Γύρευα νερό να σώσω έστω ένα στάχυ, μα είχε λοξοδρομήσει το ποτάμι και δεν είχα σταγόνα μήτε τα χείλη μου να δροσίσω. Δες όμως, πάλι πρασίνισε. Υπάρχει όσο υπάρχουμε.».

Σ' αυτό εδώ το απόσπασμα οι αναμνήσεις ενός υπαρξιακού σπαραγμού, αναδύονται ορμητικά. Η λύτρωση φαίνεται πως χρειάζεται την απαγκίστρωση από το παρελθόν, αυτή με τη σειρά της χρειάζεται τη λήθη, όμως ο συγγραφέας θεωρεί αυτή τη λήθη ως το χειρότερη λύση.

«...Αυτή η θητεία δεν έχει τέλος. Θα φύγουμε όταν ξεχάσουμε. Μα δεν ξέρω αν πρέπει να ξεχάσουμε. Δεν φαντάζομαι χειρότερο θάνατο απ' το λευκό χαρτί.».

Θα δούμε και σε άλλα αποσπάσματα, σ' όλο σχεδόν το έργο, αυτή την αντίθεση που αναζητά δραματικά το ξεπέρασμά της. Ο ήρωας σ' όλη την αναπαράσταση, των τρομερών διλημάτων, λέει όχι στην άρνηση του παρελθόντος, στη λήθη ως μέσο λύτρωσης. Γι' αυτό εξ άλλου βυθίζεται στην απελπισία των περασμένων για να απαλλάξει την ανάμνησή τους από τον πόνο. Σε άλλο έργο θα δούμε το συγγραφέα να προτείνει την θλίψη ως το μόνο αντίδοτο για την υπέρβαση του πόνου.

Αξίζει να επισημάνουμε, την κατάθεση, εδώ, στοχασμών που αναδεικνύουν τις βαθύτερες αιτίες της βαθιάς ατομικής κρίσης.

«Πρώτα, ήταν οι απολυτότητες που κατέρρεαν, ύστερα, η αμφισβήτηση του συστήματος των ιδεών, του τρόπου ζωής. Και μια αλυσιδωτή αντίδραση που δεν άφηνε μέσα του τίποτα όρθιο.»

Το ερωτικό αντίο, μοιάζει να είναι ο καταλύτης μιας κατακλυσμιαίας ανατροπής. Μέσα στη δίνη αυτής της ανατροπής, δεν μοιράζει τα εύκολα αναθέματα. Βλέπει μακριά και συνειδητοποιεί πως κανείς δεν έφταιξε και όλοι πόνεσαν. Βλέπει την αγάπη, αυτή την κατάρα, σαν ευλογία, αυτή τη φωτιά που τον καίει σαν το μεγάλο στήριγμα στην απελπισία της αμφισβήτησης. Καθώς η διήγηση προχωράει, μέσα από μια, εν ερημία, αναπαράσταση, το κείμενο σε βομβαρδίζει χωρίς έλεος, προσφέροντάς σου μια σπαρακτική, λυγμική, ατμόσφαιρα πόνου. Όμως αυτή η ατμόσφαιρα έχει μέσα της και μια γαλήνη. Είναι αυτή που δεν αφήνει να αναδειχτεί το δράμα ως κλαυθμός αλλά ως πραγματικότητα με το βάθος μιας ηρεμίας παράξενης. Η λύτρωση, επίμονο και συνεχές ζητούμενο δεν προσφέρεται, εδώ, όπως – όπως, αλλά ως υπαινιγμός ελπίδας, ως υποψία ηλιαχτίδας. Πρέπει η συντριβή να αναδειχτεί σ' όλο το βάθος της, να υπάρξει πρώτα η κορύφωση.

Απόσπασμα 6

Μετά την πρώτη αναζωπύρωση του παλιού πάθους, ο ήρωας είναι έτοιμος να συνεχίσει το ταξίδι του. Εκεί, συνέχεια του χρυσού ελαιώνα, το ποτάμι με τα ανεστραμμένα πλατάνια του υγρού καθρέφτη. Χάνονται τα αφρισμένα νερά στην ανάμνηση, για να 'ρθει στο πρώτο πλάνο το ερωτικό αγκάλιασμα των φύλλων της ιτιάς με τα ήσυχχα νερά. Εδώ, είναι ο τόπος, εδώ είναι ο χρόνος, εδώ η διαφάνεια για να μπει τέλος στις εμμονές, για να ανιχνευτεί ένα άλλο μέλλον. Μέσα στη γαλήνη του τοπίου, εν σιωπή, οι βάρκες με τους αμούστακους νέους, τα άγουρα κορίτσια και τις κόκκινες σημαίες δίνουν το σύνθημα μιας νέας δημιουργίας:

«Εις το μέλλον».

Μοιάζει η πρόθεση – εις, αντί για, σε – να θέλει να δηλώσει πως το καινούργιο θα αναζητηθεί με σεβασμό στη παράδοση του πολιτισμού και του πνεύματος. Μοιάζει η αναφορά στο κόκκινο χρώμα των σημαίων να κρατάει το βαρύ της συμβολισμό, όμως, εδώ, πράγματι, κάτι αλλιώςτικο δημιουργεί η νέα γενιά και οι εκπρόσωποί της. Δεν είναι η Ελεάννα, ο Άλκης ο Οδυσσέας των παλιών χρόνων, είναι οι σιωπηλοί μαχητές του νέου μέλλοντος. Αυτοί που δίνουν δύναμη στον ήρωα που παλεύει:

«Όχι! δεν στέρεψα, είπα κι εγώ μ' έχτισαν χιλιάδες πέτρες. Κι εγώ με λύγισαν αναθεματισμοί, περισπούδαστες αναλύσεις, μακροχρόνιες ασκήσεις σωστών βηματισμών.»

Παρατηρούμε, εδώ, χαρακτηριστικά την διηγηματική δράση να αναπτύσσεται σε ένα θεατρικό και συμβολικό σκηνικό που θυμίζει έντονα βωβά πλάνο κινηματογραφικής γραφής Θόδωρου Αγγελόπουλου.

«Μνήμες παλιές, πνιγμένες στο σκοτάδι, ξεπηδούσαν από τις χαραμάδες.»

Η αποσύνθεση, μέσα από την κρίση, των παλιών αξιών και η, ανάσα την ανάσα, ανασύνθεσή τους σε νέα βάση, είναι αυτό που αρχίζει να διαφαίνεται, εδώ.

Όμως, είμαστε ακόμα σχεδόν στην αρχή. Ο ήρωας ξαναζεί τις δικές του κορυφαίες στιγμές της κοινωνικής του πάλης.

Απόσπασμα 7

Επιστρέφει για να θυμηθεί μα και να νιώσει πως εκεί είναι το σπίτι του κι ας του 'δειχναν οι άλλοι κάτι χαλάσματα, πως εκεί είναι τα αγαπημένα του πρόσωπα κι ας τα 'βλεπε να περνούν αδιάφορα στο απέναντι πεζοδρόμιο.

«-Εδώ, είμαστε εμείς, τεμαχισμένοι κι ορφανοί. Εδώ θα μείνω!».

Εδώ, συναντάμε μια ακόμη πεισματική άρνηση της λησμονιάς, μια επιμονή να υπάρξει ως ανάμνηση και ως συνέχεια της ανάμνησης, παρά τον κατακερματισμό και την φαρμακερή μοναξιά.

Η αφήγηση, στο παρόν απόσπασμα, φαίνεται πως αφορά το Πολυτεχνείο του 1973 και τις επιστροφές του ήρωα εκεί, στα μετέπειτα χρόνια, της κρίσης. Τα δακρυσμένα (από τα δακρυγόνα) μάτια, η φοινικιά, οι μαρμάρινες σκάλες, η καγκελόπορτα(ξανά ορθή), είναι τα κλειδιά που φαίνεται πως μπαίνουν για να δώσουν λύση στο αίνιγμα του τόπου και του χρόνου που όμως δεν είναι αρκετά γιατί ο συγγραφέας θέλει να συμπεριλάβει στους χρόνους κάθε παρόμοιο παρελθόν και μέλλον και στους τόπους κάθε πατρίδα, κάθε γη. Και θέλει ακόμα να κρατήσει μια ιστορία τόσο σπουδαία αμόλυπτη.

«Την έκλεισα μέσα μου αυτή την ιστορία, συνέχισε. Μη μου τη βασκάνουν γερασμένα μάτια, μην την κουρσέψουν στις τελετές. Είναι η μνήμη ακριβή και στα συμπόσια, κάθε φορά στα συμπόσια, θρηνωδίες που τις βαφτίζουν σαλπίσματα.».

Μια ιστορία που την δημιούργησαν, χιλιάδες όμορφοι νέοι και οι φωνές που ανέμιζαν για «να φοβηθεί το σίδερο», μια ιστορία που έδειξε πως μπορούν λίγες στιγμές να ψηλώσουν τον άνθρωπο. Να τον σηκώσουν πάνω από την μικρότητα και τη μιζέρια, να δημιουργήσουν το γίγαντα λαό. Μια μνήμη ακριβή που ο συγγραφέας κρίνει πως πρέπει να την προστατέψει από τις σκοπιμότητες των επιγόνων από τη γερασμένη τους αντίληψη. Εδώ, ονομάζει τις τελετές των επετείων, συμπόσια, στα οποία οι θρηνωδίες βαφτίζονται σαλπίσματα. Γι αυτό διαλέγει να αναφερθεί στην τελετή του πρώτου μνημόσυνου, όπου ορισμένοι νέοι κατέθεσαν λουλούδια στα κάγκελα, λίγες μέρες μετά, μια τελετή σχεδόν άγνωστη. Φαίνεται πως αυτή η προσπάθεια να προστατευτεί η μνήμη δεν αφορά μόνο το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός αλλά κάθε ιστορικό γεγονός λαϊκού μεγαλείου και κυρίως αναφέρεται σ' αυτούς που εμφανίζονται ως κληρονόμοι, περιφέροντας των ηρωισμό των προγόνων ως εικονοστάσι αγίου, για λατρεία και όχι για έμπνευση.

«-Πού πήγαν τόσα όνειρα; τον ρώτησα.

-Πού πήγαν; είπε κι εκείνος.».

Η συγκλονιστική ερώτηση, που επανέρχεται στο χρόνο και που απαντιέται με την ίδια ερώτηση, αφορά όλη την ιστορία του προοδευτικού κινήματος, στην Ελλάδα και όχι μόνο. Είναι μια ιστορία που δεν αφορά μόνο το συλλογικό Εγώ, αλλά και το ατομικό.

Ο ήρωας, με μάτια κόκκινα, από τον πόνο ή τα δακρυγόνα μιλάει αρχικά σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο («-Εδώ, είμαστε εμείς, τεμαχισμένοι κι ορφανοί...».) για να δηλώσει πως ο κατακερματισμός ατομικός και κοινωνικός δεν θα διαλύσει την ιστορική μνήμη και στη συνέχεια μιλάει σε πρώτο ενικό πρόσωπο (« ...Εδώ θα μείνω!»,), για να τονίσει την απόφασή του να παραμείνει, έστω και μες στη μοναξιά, γνήσιος υποστηρικτής της.

Απόσπασμα 8

Εδώ η αφήγηση επανέρχεται στο τώρα και ο ήρωας παρακολουθεί τους νέους με τις βάρκες να ξεμακραίνουν στο ποτάμι. Ύστερα, από το λόφο, τους βλέπει να ξανοίγονται στη θάλασσα. Τους παρατηρεί ώσπου δύνει ο ήλιος. Αυτή τη φορά τον ήλιο δεν τον πήρε η νύχτα, όπως στο πρώτο απόσπασμα, αλλά τον πήραν μαζί τους τα παιδιά σ' ένα ταξίδι στην θάλασσα των ανοιχτών οριζώντων.

Αρχίζει εδώ να μορφοποιείται η πρόταση του συγγραφέα για ένα άλλο μέλλον αινιγματικό, ονειρώδες, μαγευτικό. Αυτή η θάλασσα η μεγάλη δεν είναι ο τόπος του χαμού, αλλά ο δρόμος ενός νέου προορισμού, άδηλου, για τώρα, όμως, ελπιδοφόρου και μυστηριακού. Όμως ο ήρωας δεν είναι έτοιμος ακόμα να ακολουθήσει τα ίχνη των παιδιών αν και συνειδητοποιεί πως η αυγή του άλλου μέλλοντος είναι κοντά. Κάνοντας μια αντιστροφή των λογικών κανόνων λέει πως η ύπαρξη του θανάτου μαρτυράει την ύπαρξη της ζωής. Είναι αυτή μια νέα αισιοδοξία, βαθύτερη που αναδεικνύεται, εδώ, και σ' όλο το έργο.

Μέσα στην ομορφιά του έναστρου ουρανού ο ήρωας σκέφτεται για δεύτερη φορά το τέλος του. Αυτή τη φορά δεν το βλέπει σαν συντριβή, αλλά ως μια σιωπηλή, γαλήνια εκδοχή λύτρωσης. Όμως δεν είναι αυτός ο προορισμός και η μητέρα έρχεται δεύτερη φορά με το χρησμό της μιας λέξης: «όχι!». Κλείνει τα μάτια του, για να ξεκουραστεί, να πάρει δύναμη για την τελευταία αναπαράσταση των άλλων δύσκολων κομματιών της ζωής του.

Αποσπάσματα 9,10,11,12,13

Είναι τα κομμάτια της ζωής του που εξελίσσονται στην πόλη με τη λίμνη. Κάνω, εδώ, μια παρένθεση για να σημειώσω, πως, σ' όλους τους συμβολικούς τόπους του έργου, η παρουσία του υγρού στοιχείου είναι έντονη υποδηλώνοντας την ευαισθησία αλλά και τη ρευστότητα των ψυχικών καταστάσεων του ήρωα. Με την ευκαιρία διατυπώνω τη συνειρμική σκέψη που με οδηγεί στις ταινίες του Ταρκόφσκι, όπου το νερό είναι παντού, θεμελιακό στοιχείο ατμόσφαιρας και συνολικής ύπαρξης.

«-Εδώ θα ζήσεις, του είπαν, κι είδε μια πόλη ξένη. Μια λίμνη και πίσω ένα βουνό. Και γύρω πολλά βουνά και πάνω ομίχλη και κάτω ομίχλη κι ένα ρολόι που κινούσε αργά τους δείκτες του, μετρώντας τις ώρες σε αιώνες.».

Όσοι, διαβάζοντας, αυτό το απόσπασμα και τη βιογραφία του συγγραφέα, αναγνωρίσουν τα Ιωάννινα, ως την πόλη με τη λίμνη, δεν θα έχουν άδικο. Θα έχουν όμως άδικο αν ισχυριστούν πως ο τόπος προσδιορίζεται μονοσήμαντα. Λίγη σημασία έχει ο τόπος. Σημασία έχει πως λίμνη, βουνό κι ομίχλη, συνυπάρχουν για να συνθέσουν ένα τοπίο ψυχικής μοναξιάς, που το σφραγίζει η αργή θανατηφόρα κίνηση του χρόνου.

«Του είπαν...». Σ' όλο το έργο υπάρχουν κάποιοι, ως ένα απρόσωπο υποκείμενο, που συνδιαλέγονται με τον ήρωα επιχειρώντας να τον εξουσιάσουν. Είναι οι άλλοι, οι πολλοί, που μοιράζουν στην καλύτερη περίπτωση οίκτο, ενώ αυτός χρειάζεται αγάπη. Είναι οι σκληροί, απρόσωποι συνάνθρωποι, που συμβάλλουν στο σπαραγμό, γιατί τελικά η επιλογή της μοναξιάς δεν είναι δική του θέληση, είναι το τίμημα μιας προσπάθειας νέας κοινωνικοποίησης. Αυτοί που αποφαινόνται πως δεν αξίζουν οι περασμένες του αγάπες, η ζωή που έζησε και τον προτρέπουν να ασχοληθεί, κυνικά, με το παρόν. Όμως αυτός το ξέρει:

«-Δεν υπάρχει μέλλον χωρίς το παρελθόν...».

Και μέσα στο σκοτάδι αναζητεί περάσματα, ταξινομεί χιλιάδες ερωτηματικά, αποφασίζει να αναμετρηθεί έως θανάτου με τον πόνο, δίνοντας μυστικό όρκο πως δεν θα προδώσει την ανάμνησή του.

«-Η θα νικήσω, ή θα χαθώ, σκεφτόταν και γύρευε την αλήθεια κατάματα να συναντήσει.».

Ίσως, σ' αυτά, εδώ, τα αποσπάσματα, να βρίσκεται η κεντρική ιδέα, μιας νέας πρότασης ζωής, δύσκολης, βασανιστικής, αλλά όμορφης και ελπιδοφόρας. Είναι μια πρόταση που προκρίνει, όχι το δρόμο των διαγραφών και της λήθης αλλά το δρόμο της αλλαγής μέσα από τη βαθιά κριτική ενδοσκόπηση που αγγίζει τα όρια της αυτοσυντριβής. Δεν έχουμε, εδώ, κάποια προσκόλληση εμμονής σε νεκρό παρελθόν, αλλά μια προσπάθεια δημιουργίας με σεβασμό στις αρχές και τις αξίες αυτού του παρελθόντος.

«Ότι μεγάλο μου κληροδοτήσεις, θα το γυρέψω σ' άλλες αγάπες.».

Γνωρίζει, ο ήρωας, πως η προσπάθεια αυτή είναι δύσκολη. Με τη γαλήνη ενός βαθύτατου σπαραγμού, απευθύνεται στο πρόσωπο του χαμένου ερωτά του, ρητορικά, ζητώντας να σταματήσουν οι κεραυνοί των αναμνήσεων για να βρει δύναμη να κάνει πραγματικότητα αυτό που πιστεύει βαθιά μέσα του:

«-Θα 'ρθουν όμως καιροί, έλεγε πάλι, που ο σπαραγμός μου θα υμνηθεί. Όταν χαθούν τα ονοματεπώνυμα και γίνει ο καημός μου σύμβολο.».

Δεν ψάχνει ο ήρωας να αναστήσει νεκρές αγάπες, πασκίζει να κρατήσει τα σύμβολα. Γιατί ο έρωτας έχει την αυτόνομη σημασία έξω από τα πρόσωπα και τα ονοματεπώνυμα, όπως και όλες οι μεγάλες αξίες της ζωής. Γιατί ο έρωτας είναι τρόπος ζωής, είναι αντίληψη και φιλοσοφία ζωής. Όταν οι άλλοι, οι απρόσωποι, οι πολλοί του μιλούν για την πειθαρχία-ενοώνοντας την υποταγή- σαν προϋπόθεση επιτυχίας της επανάστασης,

αυτός αντιπροτείνει τον έρωτα και τα ανυπότακτα όνειρα. Κι όταν οι άλλοι, ονόμαζαν τον έρωτα αρρώστια, αυτός ονόμαζε τη συνήθεια, θάνατο.

Ξέρει πως η προσπάθεια θα είναι δύσκολη, γιατί οι αδύναμοι συνασπίζονται, γιατί αρνούνται τις αλλαγές και περιφέροντας τους ιστορικούς μύθους ως φοβέρες, φανατικά υπερασπίζονται την ηθική ενός κόσμου που υποτίθεται πως θέλουν να αλλάξουν. Εδώ, η κριτική που κάνει ο συγγραφέας στις λεγόμενες προοδευτικές αντιλήψεις μοιάζει να είναι αμείλικτη. Όμως στην πραγματικότητα έχει μέσα της την αγωνία για τις αλήθειες που δεν μπορούν οι άλλοι να δουν. Τους προειδοποιεί πως έρχονται θύελλες που θα σαρώσουν την έλλειψη τόλμης για αλλαγές που είναι αναγκαίες για τη σωτηρία. Όμως αυτοί χτίζουν κάστρα για να προστατέψουν την ψευδαίσθηση.

Ίσως να μην αυθαιρετήσω αν ισχυριστώ, ότι ο συγγραφέας στέκεται, εδώ, με αγωνία μπροστά στην επερχόμενη κατάρρευση των υπαρκτών προτύπων της αριστεράς, προτείνοντας την ανάγκη μιας δραματικής αλλαγής που όμως είναι έξω από την κυρίαρχη αντίληψη και τη φιλοσοφία η οποία όχι μόνο αρνείται να αποδεχτεί τις «προφητείες», τις διαισθήσεις δηλαδή, φωτισμένων αλλά και πασχόντων διανοητών, αλλά και λυσσαλέα τις πολεμάει, υπηρετώντας τελικά με το πιο συντηρητικό τρόπο το κατεστημένο. Θα αυθαιρετήσω σίγουρα αν περιοριστώ στο επίπεδο των πολιτικών μηνυμάτων και δεν αναφερθώ στις υπαρξιακές προεκτάσεις αυτών των μηνυμάτων.

Ο ήρωας εμφανίζεται πολλαπλώς πάσχων και οι συγκλονιστικές του εκκλήσεις έχουν στόχο τη σωτηρία της ευρύτερης υπαρξιακής οντότητας, ατομικής και συλλογικής.

«Όμως, μες στην ομίχλη όλοι βάδιζαν ανήξεροι κι ανέμελοι.»

Και μέσα στις συνθήκες της αφόρητης μοναξιάς βλέπει πως πρέπει να διαχειριστεί την ατομική του κρίση, να ορθωθεί, να παλέψει.

Συναντάμε, στα αποσπάσματα 11 και 12 μια ελεγεία απόγνωσης, πόνου και σπαραγμού, αλλά και ρωγμών ελπίδας και λύτρωσης.

Εδώ και ο ήλιος υποτάσσεται στο κρύο και δεν έχει τη δύναμη να ζεστάνει. Γνωρίζει πως ούτε θεός ούτε άνθρωπος τού βρίσκεται στην ανάγκη του και καταφεύγει στο δέντρο και στον άνεμο για να πει τους καημούς του. Νιώθει πως πρέπει κι αυτός να ζητήσει συγχώρεση, κυρίως για τις σκληρές αλήθειες που πλήγωσαν, όμως κανείς δεν τον ακούει μήτε κι αυτό το δέντρο που μένει αμίλητο στο ξέφωτο. Καλεί τους ανθρώπους να τον δικάσουν, να του δώσουν την ευκαιρία να απολογηθεί, να ξαλαφρώσει. Όμως κανείς δεν τον ακούει κανείς δεν τον πιστεύει, δεν τον αφήνει να λυτρωθεί.

Η πορεία του ήρωα προς τον εξαγνισμό περνάει μέσα από τη σκληρή αυτοκριτική, από την αυτοαναίρεση που όμως κι αυτή δεν μπορεί να πραγματωθεί σ' αυτές τις συνθήκες της απόλυτης μοναξιάς.

«Κι ένωθε, κάποιες ώρες, πως η μόνη του ελπίδα να υπάρξει είναι να τον λυπηθεί η βροχή, ο άνεμος να τον προσπεράσει.»

Όμως βλέποντας τα κλαδιά που τα γύμνωσε ο άνεμος συνειδητοποιούσε πως δεν υπάρχει έλεος. Παρ' όλα αυτά την ελπίδα τη ζωογονούσε μέσα στην απελπισία.

Σ' αυτό το σημείο έχει αξία να σταθούμε σ' ορισμένους φιλοσοφικούς και κοινωνικούς στοχασμούς που διατυπώνει ο συγγραφέας μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα του υπαρξιακού παραληρήματος.

«-Όλα είναι εφήμερα, του 'λεγαν κι αυτός μιλούσε για την αιωνιότητα των στιγμών. Κι έλεγε, οι ουρανοί εδώ υπάρχουν.»

Ο συγγραφέας απορρίπτει την μεταφυσική άποψη για την ατομική λύτρωση και δίνει χαρακτηριστικά ανθρώπινα στη θεία παρουσία. Μιλάει για την αναγκαιότητα ανατροπής της ακινησίας σε κάθε στιγμή της ζωής μας και πρεσβεύει πως η αμφιβολία είναι η μοναδική βεβαιότητα. Ακόμα αντιπαραθέτει στην πεζή, άδεια πραγματικότητα, την ευαισθησία και την ομορφιά του ονείρου.

«-Εδώ στα λασπόνερα θα σηκώσω τα αστέρια. Ένα-ένα θα τα πλύνω με καθαρό νερό κι αμόλυντα θα τα καρφώσω στον ουρανό, να φύγει το σκοτάδι.»

Προτείνοντας μια άλλη θεώρηση ζωής λέει πως η έλλειψη πάθους, η ερημιά του πλήθους, αυτά είναι ο πραγματικός θάνατος.

Όπως και στα άλλα αποσπάσματα, και εδώ τις πιο απελπισμένες στιγμές τις διαδέχονται άλλες με ενόραση ελπίδας. Είναι οι στιγμές που φαντάζεται ο ήρωας, στιγμές που θ' αρχίσει ο χορός στη μεγάλη πλατεία, και τα πρόσωπα του παρελθόντος θα λύσουν τα μάγια, με το χαμόγελό τους, θα συμφιλιώσουν δηλαδή το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον.

Στα αποσπάσματα 11 και 12, φαίνεται πως ολοκληρώνεται η αναπαράσταση της πιο σκληρής υπαρξιακής πορείας του ήρωα. Στο επόμενο απόσπασμα 13, σε άλλο χρόνο ο ήρωας συνομιλεί με τον εαυτό του, πιστεύοντας πως ήρθε ο καιρός για ένα ταξίδι στο πέλαγος. Ένα τελευταίο κοίταγμα όλης της ζωής του, συνολικά, θα του επιτρέψει να λατρέψει το τώρα, να κάνει την ανάμνηση συνάντηση στο μέλλον. Αν και συνειδητοποιεί πως ο θρίαμβος της δικαίωσης δημιουργεί μια καινούργια μοναξιά, είναι πλέον έτοιμος να πορευτεί μαζί της.

Αυτή η νέα ψυχική πραγματικότητα περιγράφεται, τώρα με μια μαγευτική συμβολική εικόνα από τη χιονισμένη νύχτα. Ντύνεται η νύχτα νύφη και σιωπά ο αιώνιος θρήνος και χάνεται ο φόβος και γαληνεύουν τα όνειρα και έρχεται το σημάδι που ραγίζει το στερέωμα της σκληρής ζωής.

Απόσπασμα 14

Εδώ, οι ετοιμασίες για το φινάλε ολοκληρώνονται. Σμίγει η βροχή με τον ήλιο για να στήσουν το σκηνικό. Είναι η ώρα που συνειδητοποιούνται οι μεγάλες αλήθειες: Πάντα ο χρόνος είναι πολύς, αν έτσι το νιώθεις. Δεν χρειάζεται να νικήσεις τον πόνο, αρκεί αυτός να μη σε νικήσει. *«-Κάθε γυμνό δικό σου. Δεν δείχνει μόνο την ασκήμια, ακτινοβολεί και την κρυμμένη ομορφιά.»*

Είναι η ώρα που ο ήρωας συνομιλεί ευθέως πλέον με τον εαυτό του για να σιγουρέψει τις τελευταίες απαντήσεις στα ερωτηματικά που δεν έχουν τέλος στη ζωή του. Του αποκρίθηκε η άλλη φωνή, λέει εδώ ο συγγραφέας. Είναι η ώρα που οι σκορπισμένοι του εαυτοί ετοιμάζονται να ενωθούν μαζί του, γι' αυτό ο διάλογος γίνεται πια, ενώπιος-ενώπιου με τον

εαυτό του. Εδώ, προαναγγέλλεται και η συμφιλίωση με τους άλλους, την κοινωνία.

«-Ποιος θα το νιώσει;

-Αυτοί που θα διαβάσουν τα κρυφά σου μηνύματα.

-Μα θα είναι λίγοι.

-Λίγοι θα είναι για πολύ. Για λίγο πολλοί θ' αγγίζουν τον παλμό σου. Αξίζει αυτό το λίγο.».

Απόσπασμα 15

Εδώ, η πορεία του ήρωα βαίνει προς την ολοκλήρωση. Βλέπει πίσω του τον ελαιώνα, το τόπο που ησύχασε και στοχάστηκε, επάνω του τον ουρανό στον οποίο έστρεψε πολλές φορές το βλέμμα του και εμπρός τη θάλασσα. Η κυκλική του πορεία κλείνει. Το τέλος της συντριβής που περίμενε να 'ρθει ως λύτρωση δεν έρχεται.

«Και τότε, ένιωσα να το μιλούν από παντού:

-Το μεγάλο τέλος είναι η αρχή. Γι' αυτό κι ο ήλιος αρνείται να σμίξει με τη γη και οι χιλιάδες εκρήξεις ματαίωσαν τη μεγάλη έκρηξη.».

Αντίθετα η λύτρωση προβάλλει, ως η πρόκληση ενός νέου ταξιδιού που θα το κάνει αυτός κι όλοι οι ξένοι του, εαυτοί, που συντονίζονται και ενώνονται, βάζοντας τέρμα στον υπαρξιακό σπαραγμό. Μπροστά σ' αυτή τη νέα προοπτική το τοπίο υποκλίνεται με τις ανθισμένες πορτοκαλιές, τα άσπρα σπίτια, τα λιβάδια με τα παιδιά που τρέχουν, τη θάλασσα με τα πολλά καράβια.

Η μητέρα έρχεται για τρίτη φορά με το χρησμό της μιας λέξης, που τώρα τη λέει δυο φορές.

«-πήγαινε, πήγαινε.».

Θα 'λεγε κανείς πως η ελεγεία κλείνει μ' ένα δοξαστικό που το σφραγίζει κι αυτό μια μεγάλη σιωπή προεκτάσεων.

Ο συγγραφέας φτάνει τη διήγησή του στο τέλος, τον ήρωα του στο τέλος της πορείας του και τον αναγνώστη σε μια νέα αρχή: Να γυρίσει πίσω και να ξαναδεί το κείμενο από την αρχή; Να προχωρήσει με τη δική του σκέψη πιο πέρα; Να γράψει ξανά την ιστορία;

Εδώ, εγώ, ολοκληρώνω την παράθεση των ερμηνευτικών εκδοχών, συνειδητοποιώντας ότι όλη αυτή η προσπάθεια μπορεί να αποδειχτεί άχρηστη και επιζήμια για τον αναγνώστη, αν ειδωθεί ως μονοσήμαντη ή μοναδική. Εξάλλου, όλες οι φιλολογικές αναλύσεις έχουν αξία, όταν φωτίζουν το πρωτογενές έργο στις διάφορες λεπτομέρειές του και δεν το υποκαθιστούν.

Γ. ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Κύριο χαρακτηριστικό της γραφής του συγγραφέα, στο παρόν έργο, είναι η αφαιρετική λογική. Θα 'λεγα πως, εδώ, γράφονται όσα είναι απαραίτητα για να δημιουργήσουν μακρές σιωπές σκέψης και στοχασμού. Εντός του ίδιου του κειμένου, επίσης, υπάρχουν αποσιωπήσεις που υπηρετούν τον ίδιο σκοπό. Πότε λείπει το υποκείμενο, πότε το αντικείμενο,

ενίοτε και το ρήμα. Άλλοτε, πάλι, λείπουν ολόκληρες προτάσεις. Αυτό όχι μόνο δεν δημιουργεί πρόβλημα στη λειτουργία του λόγου, αντίθετα τον τροφοδοτεί με την πολλαπλότητα των ερμηνειών. Συνολικά η αφαίρεση βοηθάει, να στηθούν τα σκηνικά με την αναγκαία αμφισημία και απροσδιοριστία να αναπτυχτεί η ατμόσφαιρα του αινίγματος, να αναδειχτούν οι συντελούμενες διεργασίες στον πολυσύνθετο χώρο του ψυχικού κόσμου. Σε όλο το κείμενο λείπουν οι περιγραφές και οι διηγήσεις που θα συνέδεαν τα διάφορα αποσπάσματα, με τη λογική του συμβατικού χρόνου και τόπου. Μοιάζει το έργο να δομείται με τη λογική των κινηματογραφικών πλάνων, όπου η εξέλιξη προκύπτει με τη συμμετοχή της σκέψης και της φαντασίας του αναγνώστη.

Ας δούμε ένα παράδειγμα:

«Στάθηκε ανάμεσα στις δυο λωρίδες.

-Να φύγω, είπε, όμως, γύρισε πίσω. Χωρίς να το καταλάβει, πήρε την απόφαση να εισέλθει σε μια μεγάλη γενιά.»

Ποιες είναι οι δυο λωρίδες; Είναι του δρόμου; Είναι του ποταμού; Του ουρανού; Είναι, τελικά, ό,τι ο αναγνώστης σκεφτεί με βάση τις δικές του παραστάσεις. Στη δεύτερη πρόταση παραλείπονται όλες οι εσωτερικές διεργασίες του διλλήματος, με τις αναστολές και τις πιθανές συγκρούσεις, όχι γιατί ο συγγραφέας δεν τις θεωρεί σημαντικές, αλλά επειδή ακριβώς αφορούν μια απόφαση ζωής κι αυτή θέλει να την περιβάλλει με το μεγαλείο της σιωπής, να τη δώσει στον αναγνώστη ως αμόλυντο εννοούμενο. Στην τελευταία πρόταση εμφανίζεται το αποτέλεσμα μιας βουλευτικής ενέργειας, ως η ίδια η ενέργεια: Πήρε την απόφαση να εισέλθει στη ανθρωποθάλασσα κι αυτό αποδείχτηκε πως ήταν απόφαση που τον οδήγησε να γίνει μέλος μιας ιστορικής γενιάς. Είναι δεκάδες τα παραδείγματα που η απροσδιοριστία και οι αποσιωπήσεις του αφαιρετικού λόγου αφήνουν αιωρούμενα αινίγματα που επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Σταχυολογούμε, εδώ με μορφή ερωτημάτων μερικά τέτοια παραδείγματα: Είναι η μητέρα, υπαρκτή ή οπτασία; Είναι η γερόντισσα βιολογικά νεκρή ή μόνο ψυχικά; Ποιος απευθύνει, με το σφύριγμα του τρένου το τελευταίο αντίο; Ποιοι είναι οι ξένοι που κατοίκησαν το κορμί του; Ποια είναι η θητεία; Τι σημαίνει η φράση, πρέπει να ξεδιψάσουμε; Πού βρίσκεται η διψασμένη τριανταφυλλιά; Ποιος άλλος ήθελε να γίνει το παιδί; Ποιο είναι το εβδομήντα εννιά; Γιατί όχι χίλια εννιακόσια εβδομήντα εννιά; Ποια η κατάρα και ποια η ευλογία; Ποια η πεδιάδα και ποιο το ποτάμι που λοξοδρόμησε;

Αγγελική Ροδά

B.

Βαγγέλης Φίλος, Αχ! Σεμέλη

Αντί επιλόγου*

«— Φτάσαμε στο χείλος!

Η προειδοποίηση ηχεί , πρώτα, ως απειλή και στη συνέχεια ως εκκίνηση αφύπνισης.

Η άμορφη μάζα μιας ιστορικής γενιάς που έφτασε στα έσχατα όρια της αυτοεγκατάλειψης κινείται προκειμένου να μεταμορφωθεί σε ζώσα κοινωνία προοπτικής.

Για να το κατορθώσει αυτό πρέπει να ελευθερώσει το μέλλον της από την ανάμνησή του.

Σκηνοθετεί λοιπόν την αναπαράσταση όλων των περασμένων με σκοπό να εξαγνιστεί το παρελθόν. Να λυτρωθεί και να λυτρώσει.

Η αναπαράσταση αυτή φέρνει στην επιφάνεια όλη την κρίση που σημάδεψε την πορεία της. Πολιτική, κοινωνική, ερωτική, υπαρξιακή. Πάει βαθιά ως τα ενδότερα και τα απωθημένα αποκαλύπτοντας όλο το σπαραγμό και ταυτόχρονα τη σοφία που δημιούργησε η τραυματική εμπειρία.

Στο τέλος αυτής της οδυνηρής τελετής είναι έτοιμη να ανταποκριθεί στη νέα διαπίστωση:

—Φτάσαμε στα χείλη!

Είναι τα χείλη μιας νέας ζωής, όπου τα περασμένα δεν είναι πια ένας προορισμός εμμονής, αλλά η αφετηρία που τροφοδοτεί, εμπνέουσα το μέλλον».

Το παραπάνω απόσπασμα, από το κείμενο που δημοσιεύεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, δίνει σε γενικές γραμμές το μύθο του παρόντος αφηγήματος.

Ξετυλίγεται σε τρεις πράξεις. Στην πρώτη και τη δεύτερη πράξη ο Πρώτος, (κύριος αφηγητής) ιστορεί δημιουργώντας την τοιχογραφία μιας εποχής. Ενδιάμεσα παρεμβαίνει ο Δεύτερος, άλλοτε ιστορώντας κι αυτός, με πιο εμφαντικό τρόπο, πλευρές της ίδιας ζωής, κι άλλοτε μεταφέροντας, ως ονειρική πραγματικότητα, το παρελθόν στα δρώμενα του παρόντος. Σ' αυτή τη σκηνική αναπαράσταση είναι παρόν το πλήθος συμμετέχοντας ως χορός στο δράμα.

Όλα αυτά καταγράφονται από το συγγραφέα που είναι ο παράλληλος αφηγητής του μύθου.

Πρώτος , λοιπόν, αφηγητής, δεύτερος αφηγητής, παράλληλος αφηγητής, τρία πρόσωπα , μία ύπαρξη. Τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις που συγκλίνουν όταν ολοκληρώνεται η παράσταση αφήνοντας τη μια εκδοχή και τη μοναδική ύπαρξη στη σκηνή της μελλούμενης ζωής.

Ανάμεσα στις δύο πράξεις παρεμβάλλεται το ενύπνιο. Εδώ, η αφήγηση έχει ονειρικά χαρακτηριστικά και ως αφηγητές εμφανίζονται η

Πρώτη και η Δεύτερη σκιά. Συμμετέχει και ο χορός των σκιών. Η αναπαράσταση αφορά τα απωθημένα στο υποσυνείδητο και πραγματοποιείται, όταν μεταξύ πρώτης και δεύτερης πράξης όλα τα πρόσωπα του έργου είναι παραδομένα στο διάλειμμα του ύπνου.

Είναι φανερό πως το έργο που μόλις διαβάσαμε απαιτεί μια νέα ανάγνωση. Όχι για να επαληθεύσουμε τη μια ή την άλλη εκδοχή της ανέλιξης του μύθου, αλλά για να δημιουργήσουμε τη δική μας, απαλλαγμένοι από την αίσθηση ότι, ίσως, βρισκόμαστε ενώπιον ανερμάτιστων σκέψεων.

Ο μύθος υπάρχει κυρίως για να υπηρετήσει, με τη μαγεία του, το στοχασμό, τις αναφλέξεις του συναισθήματος, την ποίηση. Ο ποιητικός λόγος βοηθάει να πλημμυρίσουμε από εικόνες μουσική, φως. Να εγερθεί η ψυχή μας στους παλμούς των φανερών και κρυφών νοημάτων.

Αυτές οι γραμμές γράφονται όχι ως πρόλογος αλλά ως επίλογος γιατί δεν θέλουμε να εγκλωβίσουμε τον αναγνώστη στη λογική των ερμηνευτικών εγκυκλίων, αλλά να τον ενθαρρύνουμε να αφεθεί στη δική του ταλάντωση. Εδώ, έχουμε μια δημιουργία που κινείται σκόπιμα στην περιοχή του αφηρημένου προσφέροντας διαχρονικότητα στους στοχασμούς και πολλαπλότητα στα ερεθίσματα.

Το παρόν έργο δεν είναι μόνο αφήγημα, δεν είναι μόνο ποίηση. Είναι ένα πείραμα όπου η αφήγηση αντιμάχεται την ποίηση, κυρίως στην αναγκαιότητα συμπύκνωσης του λόγου, και ταυτόχρονα της προσφέρει τη γοητεία του μύθου. Από την άλλη πλευρά η ποίηση αντιμάχεται με τη σειρά της την αφήγηση καθώς την οδηγεί σε μια σπονδύλωση, εύκαμπτη μεταβαλλόμενη και πολυσχιδή, αλλά όμως της προσφέρει τη δύναμη των εικόνων των ήχων των συμβολισμών και την ατμόσφαιρα ενός ξεχωριστού οίστρου. Δεν θα αυθαιρετούσαμε, εάν λέγαμε επί πλέον ότι το έργο χαρακτηρίζεται από μια θεατρικότητα που επιτρέπει και τη σκηνική του μετάδοση.

Είναι, τελικώς, άξια προσοχής αυτή η πειραματική λογοτεχνική προσπάθεια που αποτελεί συνέχεια προηγούμενων εγχειρημάτων του συγγραφέα.

Αγγελική Ροδά

* Το παρόν κείμενο αναφέρεται στο ομώνυμο κεντρικό αφήγημα του βιβλίου "Αχ! Σεμέλη".